

Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin *Kenzü'l-Ârifîn* Adlı Eseri ve İlgili Eserde Yer Alan Hadîs-i Şerîflerin Tahlîli

Aslınur ÖZCAN*

“Abdurrahmân Sâmî's
Kanzu'l-'Arifin and the
Analysis of Its Ahādīth”

Abstract: Abdurrahmân Sâmî, born in Manisa, was an Ushshākī sheikh lived toward the end of the 19th century. Having his religious education in İstanbul, Abdurrahmân Sâmî completed his spiritual education with Ahmad Shujāaddīn of Gelibolu and got his ijāza from Ushshaki religious order. In addition to being famous about his ijāzas from twelve different religious orders, Abdurrahmân Sâmî also became the last representative of Kasımpaşa Yahya Kethüda derwish lodge. Among the works of this prolific author and translator the ones on sufism generally reached the present day. However quite a few of his poetry and prose, which are reported as mainly be of religious nature are not available today. Among these works, the verse called as *Kanzu'l-'Arifin* is an example of the religious-mystical works of the author. In this article, following a short information about Abdurrahmân Sâmî's life, his work *Kanzu'l-'Arifin* which is indicated in the sources as not to be extant today is described. One of the basic reasons why this literary sufi work is deemed among religious work is its being based on ahādīths. In this context, this article aims to analyze the ahādīth included in the work in question and the way these hadiths are presented.

Citation: Aslınur ÖZCAN, “Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin *Kenzü'l-Ârifîn* Adlı Eseri ve İlgili Eserde Yer Alan Hadîs-i Şerîflerin Tahlîli” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIII/2, 2015, pp. 95-110

Keywords: Sunnî Rijâl Literature, Shī'ite Rijâl Literature, Rāwī, al-Jarh, al-Ta'dil.

I. Giriş

Türk İslâm Edebiyatı'nda Kur'ân-ı Kerîm ve hadîsler hiç şüphesiz en önemli fikir kaynağıdır. Edebiyatımızda belâgatın zirvesini temsil eden Kur'ân-ı Kerîm, muhteva özelliklerini belirlemenin yanı sıra şekil özellikleri ve sanat değeri gibi birçok alanda Müslümanlar tarafından bir şiâr kabul edilmiştir. Bu şiâr üzere ilim ve kültür hayatının yanında sosyal hayatı şekillendirmek gayretinde olmuşlardır. Sosyal ve kültürel hayatla iç içe olan İslâm dininde,

* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk İslâm Edebiyatı, Yüksek Lisans, aslinurozcan16@gmail.com

Kur'ân-ı Kerîm'i anlayıp hayata tatbik etmede Kur'ân'ın mücmellerini tafsîl, mübhemlerini temyîz ederek birbirini tamamlayan hadisler bu aşamada önemli bir kaynaktır. Böylelikle İslâm Edebiyatı başka hiçbir millette olmadığı kadar âyet-i kerîme ve hadis-i şerîfleri esas alarak dinin sosyal ve kültürel hayata tatbik edilmesinde önemli rol oynamıştır.

Türk İslâm Edebiyatı âyet-i kerîmelerin ve hadis-i şerîflerin doğru anlaşılması ve bu minvalde oluşturulmuş kavramların açıklanarak hayata aktarılmasında yardımcı konumda olmakta ve tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır. Çoğunluğu Osmanlı Türkçesi olan manzum veya mensur eserlerde iktibas yahut telmih yapılması suretiyle bu önemli iki kaynak eserlerin temelini oluşturmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin *Kenzü'l-Ârifin* adlı eserinde birçok eserde olduğu gibi müellif eseri tesis ederken işlediği konuyu âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerle delillendirmeyi esas kabul etmiştir. Müellifin kaleme aldığı dinî-tasavvufî bu eserde âyet-i kerîme ve hadis-i şerîflerin yerli yerince kullanılması Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin dinî ilimlerdeki yetkinliğini, fikrî ve tasavvufî derinliğini de göstermektedir. Fakat bunun yanı sıra bir Uşşâkî Şeyhi olan müellifin manzûmede yer verdiği hadislerin genel itibariyle tasavvufî kaynaklara dayandığı gözlemlenmektedir. Bu sebeple manzûmede yer almakta olan hadislerin müellif tarafından hangi şekillerde sunulduğunu belirtmekle birlikte hadis-i şerîflerin yer aldığı kaynaklar ve hadislere ait değerlendirmelere yer verilmesi tercih edilmiştir.

A. Abdurrahmân Sâmî Efendi

Abdurrahmân Sâmî Saruhânî, İbn Muhammed Âsım mevla'l-haremeyn İbn Şeyh Ahmed Fevzî İbn Hüseyin bin el-Hâc el-Hâfız 12 Rebî'ulevvel 1296 (m. 1876) yılında Manisa'da dünyaya gelmiştir.¹ Mevâlî-i Harem'den Kadı Hâfız Muhammed Âsım'ın oğlu, meşâyıhtan Şeyh Ahmed Nürî Efendi'nin torunudur.² Baba tarafından soyu Hz. Ömer'e, anne tarafından ise Seyyide Zeynep hazretlerine dayandığı kaynaklarda yer almaktadır.³

Sâmî-i Saruhânî ilk tahsilini memleketi Manisa'da tamamlamış, ardından

¹ Abdurrahmân Sâmî, *Evrâdü'l-Mukarrebîn*, İstanbul 1332, s. 5.

² Abdurrahmân Sâmî, *Dîvan-ı Sâmî*, İzmir, 1980, s. 243; Abdurrahmân Sâmî, *Evrâdü'l-Mukarrebîn*, İstanbul 1332, s. 5; Abdurrahmân Sâmî, *Kenzü'l-Ârifin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Sami Benli, nr. 1442, s. 5; Yusra Taner, 19. *Yüzyılda Bir Uşşâkî Şeyhi: Abdurrahmân Sâmî Saruhânî*, yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2015, s. 7; Sıddık Naci Eren, *Yüce Velîler ve Anadolu Evliyaları*, İstanbul, s. 536;

³ Osanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya*, IV, İstanbul 2006, s. 499.

İstanbul'a gelerek Fatih Çifteayak Bahr-i Sefîd Medresesi'nde Hacı Hüseyin Hüsnî Efendi'den dinî ilimlerde icâzetini almıştır.⁴ Mânevî eğitimini ise rüyada görüp huzuruna vardığı Gelibolulu Ahmed Şücâeddîn Efendi'den tamamlayarak Uşşâkî tarikatında icâzetini aldıktan sonra şeyhinin izin vermesi üzerine diğer tarikatlardan da icâzet almıştır.⁵ İcâzetini aldığı tarikatlar şunlardır;

1. Tarikat-ı Nakşibendiyye'nin Muhammed Can Kolu: Edirne'de Mihal Bey Dergâhı şeyhi Ebûbekir b. Halil Efendi'dir.
2. Tarikat-ı Nakşibendiyye'nin Behcetiyye Kolu: Hisâr Şeyhi Muhammed Nurullah Efendi'dir.
3. Tarikat-ı Kâdiriyye'nin Karîbullah Kolu: Mısır meşâyihından Ebu'l-Envâr Feyzeddîn halifesi Şeyh Hilmi Efendi'dir.
4. Tarikat-ı Kâdiriyye'nin Muhyiddîn-i Arabî Kolu: Şeyh Hayrullah hazretlerinden;
5. Tarikat-ı Sa'diyye'yi, İsmail Rüşdî-i Edirnevî'den;
6. Tarikat-ı Şa'bâniyye'yi, İzmirli Şeyh Ahmed Efendi'den;
7. Tarikat-ı Rufâiyye ve Bedeviyye'yi, İzmirli Şeyh Mustafa Hilmi Efendi'den;
8. Tarikat-ı Gülşeniyye'yi, Edirneli Şeyh Şerefeddîn Efendi'den;
9. Tarikat-ı Şâzeliyye'yi, Şeyh Hayrullah Efendi'den;
10. Tarikat-ı Dessûkiyye'yi, Şeyh Abdurrahmân-ı Kalenderî'den;
11. Tarikat-ı Mevleviyye'yi, Manisa'da medfun İsmail Çelebi merhumun rûhâniyetinden almıştır.⁶

Sâmî-i Saruhânî hazretleri sülûkunu tamamladıktan sonra zikri geçen tarikatlardan icâzeti olmasına rağmen irşad faaliyetini yürütmek üzere tarikat-ı Uşşâkî'de Kasımpaşa Yahyâ Kethüdâ Dergâhı postnişinliğine tayin edilmiştir.⁷ Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar görevini sürdürerek dergâhın son postnişini olmuştur.

⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya*, IV, İstanbul 2006, s. 499; Siddık Naci Eren, *Yüce Velîler ve Anadolu Evliyaları*, İstanbul, s. 536.

⁵ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya*, IV, İstanbul 2006, s. 499.

⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya*, IV, İstanbul 2006, s. 499-500.

⁷ Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya*, IV, İstanbul 2006, s. 499; Siddık Naci Eren, *Yüce Velîler ve Anadolu Evliyaları*, İstanbul, s. 537; Dergâh hakkında ayrıntılı bilgi için bknz. Mustafa Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, İstanbul, 2001, s. 253.

Abdurrahmân Sâmî Efendi'nin ailesi hakkında yapılan çalışmalarda ayrıntılı bilgi bulunmamasıyla birlikte *Kenzü'l-Ârifin* adlı eserin istinsâh kaydındaki ifadeye göre aynı zamanda eserin müstensihisi olan Ahmed Yümnî b. Muhammed Âsım el-Mağnisavî adında bir kardeşi olduğu anlaşılmaktadır.⁸ *Mihverü'l-Ulûm* mecmuasını birlikte çıkarttıkları, aynı zamanda *Rûbab* mecmuası sahibi Cemâl Nâdir de müellifin bir diğer kardeşidir.⁹ Ayrıca tek erkek çocuğunun İzmir'de bir trafik kazasında vefat ettiği bilgisinin sözlü olarak aktarıldığı kaynaklarda yer almaktadır.¹⁰ Kaynaklarda yer almamakla birlikte müellifin Mısır Tarlası'ndaki kabrinin yanında eşi Faşine Sultan'ın kabri bulunmaktadır.

Abdurrahmân Sâmî-i Niyâzî 31 Temmuz 1934 yılında 58 yaşında iken yatışı namazını edâ ettiği esnada âlem-i bekâya irtihâl etmiştir.¹¹ Kabri, vasiyeti üzerine Edirnekapı Kabristanlığı Mısır Tarlası bölümünde yer almaktadır.¹²

Manzum ve mensur birçok eser kaleme alan müellifin manzum eserleri arasında, *Divan-ı Sâmî*, *Kenzü'l-Ârifin*, *Mir'ât-ı Eyyâm*, *Nâme-i Muharrem*, *Kenzü'l-Âşıkîn* adlı eserlerini; mensur eserleri arasında, *Evrâdü'l-Mukarrebîn*, *Mi'yâru'l-Evliyâ*, *Hediyyetü'l-Âşıkîn*, *Müntehabât-ı Sâmîyye*, *Vesîletü'l-Kübrâ Şerh-i Esrâr-ı Esmâü'l-Hüsnâ*, *el-Meslekü's-Sâmîyye fî Sulûki'n-Nakşîyyeti'l-Behâiyye ve'l-Halvetiyyeti'l-Hüsâmiyye*, *Tuhfetü'l-Uşşâkiyye*, *Binâ-yı İslâm*, *Tenvîrül-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, *Mihverü'l-Ulûm'u*, manzum-mensur eserleri arasında ise *Mevlîd-i Müctebâ* adlı eserini saymak mümkündür.

Bu eserlerinin yanı sıra kaynaklarda yer alıp günümüze ulaşmayan eserleri Yusra Taner'e ait 19. Yüzyılda Bir Uşşâkî Şeyhi: Abdurrahmân Sâmî Saruhânî adlı yüksek lisans tezinde şu şekilde zikredilmektedir; *Düstûr-i Bedî'*, *Şerh-i Nûniyye ed-Dürretü'l-Meknûniyye*, *Şerhu'l-Emâlî Mevhibetü'l-Müteâli*, *Şerhu Kâfiyetü'l-Müsemma bi-Hulâsatu'r-Rızâ*, *Risâle-i Hürriyet*, *el-Mecâlisü's-Sâmîyye*, *Esrâr-ı Tâlibîn*, *Memleketi Rabbâniyye*, *Cevâmiu'l-Kelim*, *Zübdetü'l-Ulûmu'l-Arabiyye*, *Medâricü's-Sâlikîn ve Meâricü'l-Vâsılîn*, *Mecmûatü'r-Resâil*, *Tevcihâtü'l-İmân*.¹³

⁸ Abdurrahmân Sâmî, *Kenzü'l-Ârifin*, s. 227.

⁹ Nazım H. Polat, *Rûbab Mecmuası*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 23.

¹⁰ Süleyman Derin, *Abdurrahmân Sâmî'nin Hayatı, Eserleri ve Tefsîr-i Fâtîha-i Şerîfe Risâlesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi, İstanbul 1993, s. 22.

¹¹ Muzaffer Ozak, *Envâru'l-Kulûb*, III, İstanbul, 1979, s. 324.

¹² Abdurrahmân Sâmî, *Divan-ı Sâmî*, s. 243; Mustafa Özdamar, *Hüsameddin Uşşâkî ve Uşşâkîler*, İstanbul, 2001, s. 193.

¹³ Yusra Taner'in tespit etmiş olduğu 15 eserden *Kenzü'l-Âşıkîn*'in Mahmut Erol Kılıç Şahsi

B. Kenzü'l-Ârifin Adlı Eseri

Abdurrahmân Sâmî Saruhânî'ye ait *Kenzü'l-Ârifin* adlı eser Süleymaniye Kütüphanesi Sami Benli Bölümü nr. 1442'de kayıtlıdır. Tamamı manzum olup V+227 sayfadan oluşan eser, müellifin kardeşi Ahmed Yemenî bin Muhammed Âsım tarafından ta'lik hattıyla istinsâh edilmiştir. Tek sütun halinde hareketli olarak kaleme alınan bu eser, toplam 1039 beyitten oluşmakta olup hezec-i sâlim ile yazılmış bir mesnevidir.

Manzûmenin dibâcesinde Mehmet Reşad Han'ın isminin geçmesi ve istinsâh kaydındaki iki farklı tarih göz önüne alındığında eserin h. 15 Muharrem 1327'de kaleme alındığını fakat dibâcesinin Mehmet Reşad Han'ın tahta çıkışının ardından rumî 5 Şubat 1325 senesinde yazılarak metnin tamamının istinsâh edildiğini ortaya koymaktadır.

Manzûme sebab-i te'lif kısmında Abdurrahmân Sami Efendi'nin zikrettiği üzere şeriat-tarikat-hakikat-mârifet kenzlerine işaretlerle *Kenzü'l-Ârifin* olarak isimlendirmiştir.

Şerî'at kenzine mahzen tarîkat sırrına ma'den
Haqîkat şadefinde dürr-i 'irfân dogub dilden (8/35)
Münâsib oldu *Kenzü'l-Ârifin* ismiyle yâd itdim
Hudâya ittikâlen ba'de-zâ bed-'i müfâd itdim (8/36)

Manzûmenin sebab-i te'lifini yine aynı adlı başlık altında;

Diledi gars ide bâkî eşer tevfiğ-i Meâ'dan
Kala bâdi-i rahmet 'ağabât-ı yevm-i tüblâdan (6/24)

şeklinde dile getiren nâzım, eserinin sâlike destûr, müsterşide rehber, muhibbân ve müridâna ise yol gösteren bir süs olmasını murâd etmiştir.

Eser, manzûmeye kaynaklık eden kırk üç eserin isimlerinin verildiği me'haz ile başlamaktadır. Bu yönüyle dönemindeki eserler içinde önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca eserin belli bir nizam içinde ele alındığı dikkati çeken bir diğer özelliğidir. Bu özelliğinin bir göstergesi olarak şeriat-tarikat-hakikat-mârifet olmak üzere dört ana babdan meydana gelen eserde ayrıca alt başlıklar ile konular sistematik bir biçimde işlenmiştir. Yine bir düzen dâhilinde manzûmede konuya delil olacak âyet-i kerîme ve/veya hadîslerin metinleri genel olarak başlıktan hemen sonra zikredilse de, birkaç yerde manzûmenin ortasında da yer almıştır.

kütüphanesinde olduğu, *Mihverü'l-Ulûm* adlı mecmua türü eserin Hakkı Tarık Us Koleksiyonu'nda yer aldığı bilgilerine tarafımızdan ulaşılması sebebiyle listeden çıkarılmıştır.

II. Manzûmede Yer Alan Hadîslerin Tahlîli

Hakkında genel bilgilerin verildiği *Kenzü'l-Ârifin* adlı eserde yirmi bir hadîsin yer aldığı, bu hadîslerden altısının kaynaklarda yer almadığı tespit edilmiştir. Kaynaklarda yer alan on beş hadîsin ise dokuzu manzûmede iktibas, beşi telmih, biri ise hem iktibas hem telmih suretiyle yer almakta olup kaynaklarda nakledilmeyen hadîslerin tamamı eserde iktibas halinde bulunduğu görülmektedir. Kaynaklarda tespit etmiş olduğumuz hadîslerin geneli tâli kaynaklarda nakledilmiş, manzûmede geçtiği lafızlarla yer almamaktadır. Tespit edilen hadîslerin metin ile lafız farklılıklarının fazlalığı ise manâ ile rivâyet yolunun tercih edildiğini göstermektedir. Manzûmede genel itibariyle ilmî konularda delil olarak yer alan hadîslerin iktibas, tasavvufî konularda yer alan hadîslerin ise telmih suretiyle metinde işlendiği dikkati çekmektedir.

1. İktibas Halinde Zikri Geçen Hadîsler

Hadis no: 1

حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةَ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « أَفْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفَرَّقَتْ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً »¹⁴

“Yahudiler yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar ve Hıristiyanlar yetmiş bir veya yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır.”

Yetmiş üç fırkanın delaletinin sunulduğu hadîs manzûmede “Fırak-ı Dâlenin İtikadları Beyanındadır” başlığı altında yer almaktadır. Abdurrahmân Sâmi Efendi yetmiş iki fırkayı tek tek beyitlerle beyan etmeden önce bu hadîsi iktibas halinde vermeyi uygun görmüştür. Manzûmede yer aldığı lafızlar ise şu şekildedir:

‘An Ebî Hureyre radiya’llâhu ‘anhu ‘ani’n-Nebiyi şallâ’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem ennehu kâle kâle Resûlallâh şallâ’llâhu Te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem *ifterakati'l-yehüdî ‘alâ ihdâ ve seb’îne firqaten ve ifterakati'n-nasâra ‘alâ isnâ ve seb’îne firqaten ve setefteriku ümmeti ‘alâ şelâse ve seb’îne firqaten küllühüm fi’n-nâri illâ vâhideten ve hiye mâ ene ‘aleyhi ve aşhâbi şadağa Resûlu’llâh*¹⁵

¹⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen*, es-Sünne, 1; benzer ifadeler için bknz. Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-sahihayn*, Kitâbü’l-îmân, I, 47; İbn-i Hibbân, *Sahih*, XIV, 140.; Avf bin Mâlik rivayeti için bknz. İbn-i Mâce, *Sünen*, Fitin, 17; Suyûtî, *Câmi’u’s-sağîr ve ziyâdetuhû*, I, 197; Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, I, 2158; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 309.

¹⁵ *Kenzü’l-Ârifin*, s. 52.

Hadis no:2

حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُعَاذٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا عَاصِمٌ (وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيِّنِ الْإِسْلَامَ عَلَى خَمْسِ شَهَادَاتٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَحَجُّ الْبَيْتِ وَصَوْمُ رَمَضَانَ.¹⁶

“İslâm beş temel üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in (a.s.v.) O’nun kulu ve Resûlü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacctmek ve ramazan orucunu tutmak.”

İslâm’ın beş şartı diye adlandırılan, esasları konu alan rivayete, manzûmede teklifât babına giriş mahiyetinde yer verilmiştir. Rivayet eserde yer aldığı haliyle şu şekildedir;

‘An ibn-i ‘Ömer rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhümâ ‘ani’n-nebiyyi Şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem büniye’l-islâmu ‘alâ hamsin şehâdeti en lâ ilâhe illâ’llâh ve enne Muhammeden ‘abdühü ve Resûlühü ve ikâmi’s-şalâti ve itâi’z-zekâti ve hacci’l-beyti ve şavmi ramazân şadağa Resûlu’llâh ‘aleyhi’s-selâm¹⁷

Hadis No: 3

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوْرٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَهَيْلٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا مِنْ رَجُلٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاةَ مَالِهِ إِلَّا جُعِلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سُجَاعًا مِنْ نَارٍ، فَيُكْوَى بِهَا جَبْهَتُهُ وَجَنْبَيْهِ وَظَهْرُهُ (فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ) [المعارج: 4] حَتَّى يُقَضَى بَيْنَ النَّاسِ.¹⁸

“Malının zekâtını vermeyen kişi kıyamet günü ateşten bir yılan musallat edilir. Onunla yüzü, önü ve arkası yakılır. ‘Melekler ve Ruh (Cebrâîl)ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir.’(Meâric Süresi, 70/4) İnsanlar arasında hük-molununcaya kadar.”

Eserde zekâtın esrarı ve aksamının açıklandığı başlık altında Taberânî rivayetinde aynı şekilde geçtiği belirtilen hadîs¹⁹ manzûmede şu şekilde yer almaktadır;

Qāle’n-Nebıyyü şalla’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem mā min racūlin lâ yueddî zekāte mālihi illā cāehü mālehu yevme’l-kıyāmeti şücā’an min-nārın fe-tükvā bihi cebhetühu ve cübnuhu ve zahruhü fi yevmin kāne miqdāruhu hamsîne elfe

¹⁶ Müslim, “Kitâbü’l-îmân”, 21, benzer ifadeler için bknz. Buhârî, “Kitâbü’l-îmân”, 1; Müslim, “Kitâbü’l-îmân”, 20,22; Tirmîzî, “İmân”, 4; Nesâî, “Kitâbü’l-îmân ve şerâiuhu”, 13; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 291.

¹⁷ Kenzü’l-Ârifîn, s. 78-79.

¹⁸ Nesâî, Sünen-i Kübrâ, VI, 498.

¹⁹ Taberânî’de bu rivayete rastlanılmamıştır.

senetin şadağa Resülü'llâh kezâ fi't-Taberânî²⁰

Hadis no: 4

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ شَافِعِ بْنِ السَّائِبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ الشَّافِعِيِّ، فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ثَنَا يُوْسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ النَّجَّاحِيِّ، ثَنَا سُفْيَانُ، ثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ »²¹

“Kim Ramazan orucunu faziletine inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek tutarsa, geçmiş ve gelecek günahları affedilir.”

“Sıyâmın Esrarı Sûrî ve Manevîsi Beyanındadır” başlığı altında zikredilen hadîs manzûmede ise şu şekilde yer almaktadır;

Ve kâle Resülü'llâh şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *men şâme imânen vehtisâben ğufira lehu mâ tekaddeme min zenbihi ve mâ te'aħħara* şadağa Resülü'llâh²²

Hadis no: 5

حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا سَيَّارُ أَبُو الْحَكَمِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ (مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ).²³

“Kim Ka’be’yi Allah için hacceder, çirkin söz söylemez ve günah işlemezse, annesinden doğduğu gün gibi (günahsız) döner.”

Manzûmede yer alıp benzer rivayeti dahi olsa sahih kaynaklarda bulunan nadir hadîslerden olma niteliğini taşıyan hadîs haccın esrarının işlendiği bölümde geçtiği haliyle şöyledir;

Ve kâle Resülü'llâh şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *men hacce'l-beyte ve lem yerfûs ve lem yefsûk ħarace min zünübîhi ke-yevmi veledethu ümmîhu* şadağa Resülü'llâh²⁴

²⁰ Kenzû'l-Ârifin, s. 94.

²¹ İbnu'l-Mukri, *Mu'cem*, II, 109; benzer ifadelerle Buhârî, “Kitâbu'l-imân”, 28, İbn Huzeyme, *Sahih*, III, 194, İbn Hibban, *Sahih*, VIII, 218; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 548; Nureddin el-Heysemî, *Mucemü'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, III, 348; Nureddin el-Heysemî, *El-mak'adu'l-'alî fi zevâid müsned Ebi Ya'lâ el-Mevsîlî*, I, 1896.

²² Kenzû'l-Ârifin, s. 99.

²³ Buhârî, “Kitâbu'l-Hac”, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 192.

²⁴ Kenzû'l-Ârifin, s. 105-106.

Hadis no: 6

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضِيُّ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى ح وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ سَعِيدٍ عَنِ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي حَدِيثِ ابْنِ حَاتِمٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا قَاتَلَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيَتَجَنَّبِ الْوَجْهَ فَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ.²⁵

“Sizden biriniz kardeşiyle kavga ettiğinde yüzüne vurmaktan sakınsın. Çünkü Allah âdemoğlunu kendi suretinde yaratmıştır.”

“Tarikat-ı aliyenin sebab-i ihtilâfı ve te‘addüdü beyanındadır” başlığı altında insanın yani âdemoğlunun değerinin konu alındığı esnada beyitler arasında sunulan hadîs manzûmede şu şekilde yer almaktadır;

Қале’n-Nebiyü şallâ’llâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem *İnne’llâhe haleka âdeme ‘alâ şuretihi ey ‘alâ şifâtihi*²⁶

Hadis no: 7

حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بَسْطَامٍ الْعَيْشِيُّ حَدَّثَنَا يَزِيدُ (يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ) حَدَّثَنَا رُوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنِ الْعَلَاءِ عَنِ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسِيرُ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ فَمَرَّ عَلَى جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ جُفْدَانُ فَقَالَ سِيرُوا هَذَا جُفْدَانُ سَبَقَ الْمُفْرَدُونَ قَالُوا وَمَا الْمُفْرَدُونَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الدَّاكِرُونَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالدَّاكِرَاتُ.²⁷

“Allah Resûlü Mekke sokaklarında yürüyordu, Cümdan denilen bir tepeye uğradı ve şöyle buyurdu: ‘İlerleyin bu müferridunun geçtiği Cümdan’dır.’ Müferridun kimdir ey Allah’ın Resûlü? dediler. ‘Allah’ı çokça zikreden erkekler ve kadınlardır.’ buyurdu.”

Kaynak olarak alınan hadîste hangi olay üzerine zikredildiği belirtilse de müellif seyr u sülûku beyan ettiği babda seyri ve zikri açıklamada temel olarak aldığı hadîse şu lafızlarla yer vermiştir;

Қәле’n-Nebiyü ‘aleyhi’s-selâm *sîrû fekad sebaka’l-müferridüne kâlû ve mâ’l-müferridüne yâ Resüle’llâh kâle’z-zâkirüne’llâhe keşîrân ve’z-zâkirât şadaқа Resûlü’llâh*²⁸

²⁵ Müslim, “Kitabü'l-birri ve's-sıla ve'l-âdâb”, 2612; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 275; İbn Hibban, *Sahîh*, Kitabü'l-hazr ve'l-ibaha, XII, 419 İbn-i Hibbân, *Sahîh*, Kitabü'l-hazr ve'l-ibâha, XIII, s. 18; Benzer ifadeler için bknz. Buhârî, “Kitabü'l-İstîzân”, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 504.

²⁶ *Kenzü'l-Ârifîn*, s. 132.

²⁷ Müslim, “Kitabü'z-zikr ve'd-dua ve't-tevbe ve'l-istiğfâr”, 2676; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 192; İbn Hibban, *Sahîh*, Kitabü'r-rakâik, III, 140; Suyûtî, *Camîu's-sağîr ve ziyâdetuhu*, I, 597.

²⁸ *Kenzü'l-Ârifîn*, s. 150-151.

Hadis no: 8

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنِ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِيَّاكُمْ وَالْوَصَالَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ وَاصِلٌ! قَالَ: إِنِّي لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ إِنِّي أَبِئْتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيُسْقِينِي.²⁹

“Allah Resûlü (s.a.v.) ‘Visal orucundan sakının.’ dedi. ‘Sen visal yapıyorsun ey Allah’ın Resûlü? dediklerinde Efendimiz (a.s.v.) şöyle buyurdu: ‘Ben sizden biriniz gibi değilim, ben gecelerim de Rabbim beni doyurur ve bana içirir.’

Hakikat ehlinin ahvâlinin beyan edildiği babda peygamberlere has keşiflerin zikri esnasında tat alma keşfine misâl olarak sunulmuştur. İktibas halinde fakat vezin dâhilinde manzûmede yer alma özelliğini taşıyan tek beyit şu şekildedir;

Daḥî zâika keşfine delîl kelâm-ı nebevî

Ebîtü ‘inde Rabbî yût ‘imünî sümme yeskîni (192/876)

Hadis no: 9

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ.³⁰

“Rabbini bilen kendini bilir.”

Tasavvufî eserlerde çokça yer alan bu hadîs aslî kaynaklarda bulunmamaktadır. Manzûmede ise Hazret-i Ali’ye ait bir söz olarak mârifet babında şu şekilde zikredilmektedir;

Ve kâle ‘Alî kerrema’llâhu vechehu ve raḍiyā’llâhu te‘âlâ ‘anhu men ‘arefe nefsehu feḳad arefe Rabbehu³¹

2. Telmih Halinde Zikri Geçen Hadîsler

Hadis no: 10

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَأَبُو كُرَيْبٍ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ جَمِيعًا عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ كُلُّهُمْ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ

²⁹ İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 279; 1103. Benzer ifadelerle Buhârî, “Kitabu’s-savm”, 48; Müslim, “Kitabu’s-savm”, 1103; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 8; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 279; İbn Hibban, *Sahîh*, VIII, 343; Suyûtî, *Câmi’u’s-sağîr ve ziyâdetuhû*, I, 427; Suyûtî, *Câmi’u’s-sağîr ve ziyâdetuhû*, I, 597.

³⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 262.

³¹ *Kenzü’l-Ârifîn*, s. 196.

(وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ غَيْرِكَ): قَالَ قُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ فَاسْتَقِمَّ.³²

Süfyân es-Sekafî'den rivayetle Süfyân şöyle demiştir: Dedim ki: “Ey Allah'ın Resülû, bana İslâm hakkında senden sonra kimseye sormayacağım bir söz söyle.” (Üsâme hadîsinde ‘senden başka’ şeklindedir.) Efendimiz (a.s.v.) şöyle buyurdu: “Allah’a iman ettim de ve dosdoğru ol.”

Eserde sıyâmın esrârı ve aksâmı bölümünde telmîh yapılan hadîs şu şekilde yer almaktadır;

Buyurmuşdur Resûlu'llâh şiyâmı kim tuta li'llâh

Diyüb *âmentü bi'llâh* gelür ol *ķavle* ‘afvu'llâh (103/475)

Hadis no: 11

مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا.³³

“Ölmeden önce ölünüz.”

Sahîh hadîs kitaplarında rastlanmayan bu hadîs tasavvuf kaynaklarında sıkça yer almaktadır. Mutasavvıflara göre, fenâfillah makamına işaret eden hadîste “irci'î” emrinden önce nefsin isteklerinden sıyrılarak Hakk'a teslim olmayı böylelikle benlikten sıyrılarak nefsin ölümünün gerçekleşmesini ve kalbin hayatının imkân bulmasını ifade etmektedir.³⁴ Manzûmede bir sır olarak tabir edilen hadîs haccın esrarının bahsedildiği bölümde şu şekilde yer almaktadır;

Mina-i sırda nefsi kes iriş gel sırr-ı *mütûye*

Ki mevt ihtiyârıyla iresin cümle *ârzûya* (109/504)

Hadis no: 12

لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ.³⁵

“Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.”

Mevzu hadisler arasında gösterilen bu hadîsin lafız itibariyle olmasa da manâen kudsi hadîs olduğu kabul edilmektedir.³⁶ Türk İslâm Edebiyatı'nda özellikle Hz. Peygamber'i (a.s.v.) övmeyi konu alan na'atlarda sıkça yer verildiği müşahede edilen hadîs manzûmede hakikat babında şu şekilde yer almaktadır;

³² Müslim, “Kitabü'l-İman”, I, 62.

³³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 291.

³⁴ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992, s. 128.

³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 164.

³⁶ Osman Bilgen, *Alvarlı Muhammed Lutfi'nin “Hulâsatü'l-hakâyk” İsimli Eserinde Geçen Hadislerin Tahrir ve Değerlendirmesi*, Uluslararası Hâce Muhammed Lutfi (Alvarlı Efe) Sempozyumu, Erzurum 2013, I, 547.

Nedir emlāk ḥaḳīkatde nedir *levlāk* ḥaḳīkatde
Nedir ‘unşur ḥaḳīkatde nedir eflāk ḥaḳīkatde (188/861)

Hadis no: 13

أَلْفَقْرٌ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَحِرُ.³⁷

“Yoksulluk benim övüncümdür, ben onunla övünürüm.”

Tasavvuf Edebiyatı’nda fakirliğin Allah’a tam anlamıyla muhtaç olma böylükle dünya ve ahiret telaşından uzak olma gibi anlamları bulunmakla beraber yoksulluğun İslâm dininin yüceliği ile uyuşmadığı âlimler tarafından dile getirilmiştir.³⁸ Manzûmede mârifetullah ehlinin on adet alametinden biri olarak şu şekilde zikri geçmektedir;

Ledünnî ‘ilmini ‘ârif libās-ı meskenet lâbis
‘Abā-yı *fakrū fahrî* ile ola ‘izzeti hâris (200/913)

Hadis no: 14

أَلْقَاعَةُ مَالٍ لَا يَنْفَدُ وَكَثْرًا لَا يَفْنَى.³⁹

“Kanaat tükenmeyen bir mal ve bitmeyen bir hazinedir.”

Verileni yeterli bulma ve az şeyle yetinme olarak tanımlanan kanaatin hazine olarak tavsif edildiği hadis aslı kaynaklarda yer almamakta olup manzûmede ayne’l-yakîn mertebesi açıklanırken şu şekilde zikri geçmektedir;

Sülûk idüb merâtibce ‘urûc idile ger aşla
Bilinür *kenz-i lâ yefnā* tenezzül olunur faşla (214/978)

3. Hem Telmih Hem İktibas Halinde Zikri Geçen Hadis

Hadis no: 15

كُنْتُ كَنْزًا لَا أَعْرِفُ فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَحَلَقْتُ خَلْقًا فَعَرَفْتُهُمْ بِي فَعَرَفُونِي.⁴⁰

“Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım. Kendimi onlara tanıttım, onlar da beni tanıdılar.”

Müellifin eser isminde olduğu gibi *kenz-i mahfî* mutasavvıflarca kabul edilmekte olup, tasavvufun esasları ise bu *kenz* üzerine tesis edilmektedir. Kay-

³⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 87.

³⁸ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992, s. 48.

³⁹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 102.

⁴⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 132.

naklarda yer almayan hadîsin “Ben insanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler (beni bilsinler) diye yarattım.” (Zâriyât 51,56) ayet-i kerîmesine dayanarak manâen doğru olduğu kabul edilmektedir.⁴¹ Manzûmede birden fazla yer alıp hem iktibas hem telmih suretiyle zikri geçen tek hadîs olma özelliğini taşımaktadır. Mârifetin beyanında, haccın esrarı konusu işlenirken ve aynel-yakîn mertebesi açıklanırken manzûmede şu şekillerde yer almaktadır;

Ve kâle'n-nebiyyü şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem fi'l-hadîsi'l-qudsiyyi *küntü kenzen mahfiyyen fe-aḥbebtü en u'rafe fe-halaḳtü'l-halka li-u'rafe şadaḳa Resûlü'llâh 'aleyhi's-selâm*⁴²

Ki mümkün vâcibe muhtâc vücûdunda beḳâsında
Sen ol bir *kenz-i mahfîsiñ* vücûd îcâd beḳâsında (112/516)

O dem ki lâ ta'ayyün gayb-ı 'ayndan feyz-i Kirdigâr
Defîn-i *kenz-i mahfîden* zuhûr ile olub seyyâr (211/963)

4. Manzûmede Yer Alan Ancak Hadîs Kaynaklarında Yeri Tespit Edilemeyen Hadîsler

Hadis no: 16

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَلَهُ عَقَبَاتُ خَمْسٍ الْمَوْتُ وَغَمْرَتِهِ وَالْقَبْرُ وَظُلْمَتِهِ وَالْحَشْرُ وَوَحْشَتِهِ وَالصِّرَاطُ وَرَقَّتِهِ وَالنَّارُ وَشِدَّتِهِ لَا يُجَاوِزُهُنَّ كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ إِلَّا مَنْ أَدَّى الصَّلَاةَ الْحَمْسَ.

“Her iyi ve kötü kimsenin ancak beş vakit namazını eda ederek aşabildiği beş engel vardır: Ölüm ve acıları, kabir ve karanlığı, haşr ve ıssızlığı, sırat ve inceliği, cehennem ve şiddeti.”

“Salatın sûrî ve manevîsi ve esrarı beyanındadır” başlığı altında namazın önemini belirtmek için delil gösterilmekte olup şu lafızlarla yer almaktadır;

Ve kâle'n-nebiyyü şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *mā min eḥadin illā ve lehu 'ikabātu ḥamsin el-mevtü ve ḡamratihî ve'l-kaḅru ve zulmetihî ve'l-ḥaşru ve vaḥšetihî ve'ş-şırātu ve rıḳḳatihî ve'n-nāru ve şiddetihî lā yücāvizühünne küllü birrin ve fâcirin illā men eddā 'ş-şalâte'l-ḥamse şadaḳa Resûlü'llâh*⁴³

Hadis no: 17

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّرِيعَةُ أَقْوَالِي وَالطَّرِيقَةُ أَفْعَالِي وَالْحَقِيقَةُ أَحْوَالِي وَالْمَعْرِفَةُ

⁴¹ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, İstanbul 1992, s. 91.

⁴² *Kenzü'l-Ârifîn*, s. 196.

⁴³ *Kenzü'l-Ârifîn*, s. 87-88.

“Şeriat sözlerimdir, tarikat fiillerimdir, hakikat hallerimdir ve mârifet sermayemdir.”

Hz. Peygamber’e isnad edilmekte olan hadis manzûmede tarikat babının girişinde yer almaktadır.

Kâle’n-nebiyyü şallâ’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem eş-şerî’atü aḳvâlî ve ‘t-tarîkatü ef’âlî ve ‘l-haḳîkatü aḥvâlî ve ‘l-ma’rifetü re’sü mâlî şadaḳa Resûlu’llâh ve naṭaḳa Ḥabîbu’llâh⁴⁴

Hadis no: 18

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا صَبَبَ اللَّهُ فِي قَلْبِي شَيْئًا إِلَّا صَبَبْتُهُ فِي قَلْبِ أَبِي بَكْرٍ.

“Allah’ın benim kalbime bahşettiği hiçbir şey yoktur ki ben onu Ebubekir’in kalbine aktarmış olmayayım.”

Rabıta-i şerifenin beyan edilmesinde Hz. Ebubekir’in Efendimiz’e (a.s.v.) olan muhabbeti ile ilişkilendirilerek açıklanan kısımda metin arasında yer almaktadır.

Kâle’n-nebiyyü şallâ’llâhu te’âlâ ‘aleyhi ve sellem mā şabbeba’llâhu fi ḳalbi şey’en illâ şabebtühu fi ḳalbi ebî Bekrin⁴⁵

Hadis no: 19

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ صَامِتٍ بَايَعَنَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ وَالْمُنْشَطِ وَالْمَكْرَهِ وَأَنْ نَقُولَ الْحَقَّ حَيْثُ كُنَّا وَالْأَنْ نَخَافَ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَائِمَةً.

“Ubâde bin Sâmit’ten rivayetle: Resûlullah’a zorlukta ve kolaylıkta, iyi halde ve zor halde işitip ve itaat etmeye ve ne durumda olursa olsun Hakk’ı söylerken Allah yolunda hiçbir kınayanın kınamasından korkmamak üzere bey’at ettik.”

Resûl’e (a.s.v.) bey’at ile mürşide bey’atın karşılaştırıldığı mürşid-i kâmilin alametleri ve lüzumunun beyan edildiği babda şu şekilde zikri geçmektedir;

Ve ‘an ‘Ubâde bin Sâmit bâya’nâ Resûle’llâhi ‘alâ’s-sem‘i ve ‘t-tâ’ati fi ‘l-‘usri ve ‘l-yüsri ve ‘l-münşiti ve ‘l-mekrehi. Ve en neḳüle el-haḳḳu ḥaysü künnâ ve ellâ nehâfû fi ‘llâhi levmete lâim.⁴⁶

⁴⁴ Kenzü’l-Ârifin, s. 125.

⁴⁵ Kenzü’l-Ârifin, s. 141.

⁴⁶ Kenzü’l-Ârifin, s. 148.

Hadis no: 20

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَهَّم أَنْ لَهُ عَدُوًّا أَخَذَى مِنْ نَفْسِهِ قَلَّ مَعْرِفَةٌ بِنَفْسِهِ وَمَنْ تَوَهَّم أَنْ لَهُ وَلِيًّا أَوْلَى مِنْ رَبِّهِ قَلَّ مَعْرِفَةٌ بِرَبِّهِ.

“Her kim kendi nefisinden daha kuvvetli bir düşmanı olduğunu sanırsa, nefisini bilmekten uzaklaşmıştır. Ve her kim Rabbinden daha yakın bir velî olduğunu zannederse Rabbinden uzaklaşmıştır.”

Makamların konu olarak işlendiği bölümde ilk makam olan nefs-i emmâre-nin beyanı konusunda şu şekilde zikri geçmektedir;

Ve kâle'n-Nebiyü şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *men tevehhome enne lehü 'adüvven a'dâ min nefsihi kalle ma 'rifetü bi-nefsihi ve men tevehhome enne lehü veliyyen evlâ min Rabbihi kalle ma 'rifetü bi-rabbihî* şadaka Resûlu'llâh⁴⁷

Hadis no: 21

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُؤْمِنُونَ لَا يَمُوتُونَ بَلْ يَنْقَلِبُونَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ.

“Mü'minler ölmezler, fena yurdundan beka yurduna döndürülürler.”

Hakikat ehlinin ahvâlinin zikredildiği başlık altında cismânî ölüm bahsi içinde zikredilmektedir.

Kâle'n-Nebiyü şallâ'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem *el-mü'minüne lâ yemütüne bel yenkalibüne min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-bekâi* şadaka Resûlu'llâh⁴⁸

III. Sonuç

Abdurrahmân Sâmî-i Saruhânî, yetişmiş olduğu çevre itibarıyla ilmî bir geleneğe tâbidir. Sonrasında aldığı mânevî eğitim neticesinde görevini yürüttüğü postnişinlik vasfıyla kaleme aldığı eserler onun bu geleneğe olan bağlılığını ortaya koyduğu bir alan olmuştur. Müellif bu açıdan ilmî yönünü mânevî eğitimde bir araç gibi kullanarak irşadî esas almıştır. Eserlerinde kullandığı edebî ve ilmî dil bir vasıta olduğu gibi asıl amaç bilgi aktarımı olması sebebiyle delil gösterme ise bir yöntem şeklinde tezâhür etmektedir.

Tasavvufî bilgi sistemini içeren *Kenzü'l-Ârifin* adlı eserinde ise bu aktarım esnasında ele aldığı konularda delil olarak sunduğu yirmi üç yerde zikri geçen yirmi bir adet hadîs bulunmaktadır. Zikri üç yerde geçen tek hadîs kudsî hadîs olarak kabul edilen kenz-i mahfî hadîsi olup müteber kaynaklarda yer almamaktadır. İrşad esasının bir sonucu olarak manzûmede yer alan hiçbir hadîs hadîs kaynaklarında geçtiği lafızlarla geçmemektedir. Ayrıca yine aynı amaç doğrultusunda hadislerin hazfedilmek suretiyle konu bağlamına uygun olan

⁴⁷ *Kenzü'l-Ârifin*, s. 152-153.

⁴⁸ *Kenzü'l-Ârifin*, s. 195.

kısımları tercih edilerek kaleme alındığı dikkatleri çekmektedir. Edebî ve tasavvufî bir eser olması itibarıyla kaynakların belirtilmemesi dinî ilimlere de vâkîf olan müellifin hadis usûlüne yer vermeyip mânâyı önceleyen mutasavvîf yönünün ağır bastığını gösterir niteliktedir.

“Abdurrahmân Sâmî Efendi’nin *Kenzü’l-Ârifin* Adlı Eseri ve İlgili Eserde Yer Alan Hadislerin Tahlili”

Özet: Abdurrahmân Sâmî Efendi, 19. yüzyıl sonlarında yaşamış Manisa doğumlu bir Uşşâkî şeyhidir. Dinî ilimleri İstanbul’da tahsil eden Abdurrahmân Sâmî, Gelibolulu Ahmed Şücâeddin Efendi’den hal eğitimini tamamlayarak Uşşâkî tarikatında icâzetini almıştır. Ayrıca 12 tarikatten icâzet alması ile iştihar eden Abdurrahmân Sâmî Efendi, Kasımpaşa Yahyâ Kethüdâ Dergâhı’nın da son postnişini olmuştur. Tercüme ve te’lif birçok eser kaleme alan müellifin eserlerinin genel itibarıyla tasavvufî nitelikte olanları günümüze ulaşmıştır. Bununla birlikte çoğunun dinî nitelikte olduğu aktarılan manzum mensur birçok eserinin de günümüze ulaşmadığı belirtilmektedir. Bu eserlerinin arasında zikredilen *Kenzü’l-Ârifin* adlı manzûme, müellifin edebî nitelik taşıyan dinî-tasavvufî eserlerine örnek olmaktadır. Bu makalede öncelikle Abdurrahmân Sâmî Efendi’nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmekte, ardından kaynaklarda günümüze ulaşmadığı bilgisi verilen *Kenzü’l-Ârifin* adlı eser tanıtılmaktadır. Edebî nitelik taşıyan bu tasavvufî eserin dinî muhtevalı eserler kapsamında değerlendirilmesinin temel sebeplerinden biri hadisler ile temellendirilmesidir. Bu bağlamda söz konusu eserin ihtiva ettiği hadisler ile hadislerin eserde ne şekilde sunulduğu tahlil edilmeye çalışılmaktadır.

Atıf: Aslınur ÖZCAN, “Abdurrahmân Sâmî Efendi’nin *Kenzü’l-Ârifin* Adlı Eseri ve İlgili Eserde Yer Alan Hadislerin Tahlili”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XIII/2, 2015, ss. 95-110.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahmân Sami Efendi, Uşşâkî, yazma eser, *Kenzü’l-Ârifin*, hadis, tahlil.